

УДК 332.14 (477)

Оксенюк К. І.,

кандидат економічних наук, в.о. доцента Луцького національного технічного університету

СВІТОВИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ КЛАСТЕРНИХ СТРУКТУР

Розглянуто теоретико-методологічні основи становлення та розвитку кластерів. Проаналізовано світовий досвід їх формування та ефективного функціонування. Визначено переваги об'єднання підприємств у кластери.

Ключові слова: кластер, інноваційна модель, розвиток.

Рассмотрено теоретико-методологические основы становления и развития кластеров. Проанализирован мировой опыт их формирования и эффективного функционирования. Определены преимущества объединения предприятий в кластеры.

Ключевые слова: кластер, инновационная модель, развитие.

Theoretical and methodological basis for the formation and development of clusters are researched. international experience of their formation and effective functioning are analyzed. The association in clusters of enterprise determined.

Keywords: cluster; innovative model, development.

Постановка проблеми. Світова практика переконливо свідчить про переваги кластерного підходу для забезпечення ефективного розвитку економіки.

Кластерні об'єднання сьогодні є однією з найефективніших форм організації інноваційних процесів, форм регіонального розвитку, за якою на ринку конкурують вже не окремі підприємства, а цілі комплекси, які скорочують свої витрати завдяки спільній технологічній кооперації компаній. Об'єднання у кластери формують специфічний економічний простір з метою розширення сфери вільної торгівлі, вільного переміщення капіталу та людських ресурсів, а отже, виконують функції структуротвірних елементів глобальної системи. Практика діяльності наявних кластерів показала, що концепція кластера для розвитку підприємств у сучасних умовах є найефективнішою формою ведення бізнесу.

Серед економістів усього світу знаходиться поширення погляд, згідно з яким регіони, на території яких виникають кластери, стають лідерами економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивчення переваг кластерних формувань є поширеним у світовій економічній науці. Основою теорії кластеризації є праці М. Портера. Серед його послідовників варто виділити вчених К. Кетельса, Л. Янга, Т. Харріса та ін. Сьогодні дослідження ефективності кластерних моделей проводяться такими організаціями, як Комісія ЄС, Національна асоціація губернаторів США та ін.

Серед вітчизняних науковців, які досліджують становлення і розвиток кластерних систем, варто відмітити праці С. Соколенка, О. Ветрова, Т. Цихан, І. Мартиняк, Г. Сташевської, П. Смертенка та В. Демченка.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є дослідження світового досвіду формування кластерних структур.

Виклад основного матеріалу. Вважаємо за доцільне розглянути світовий досвід розвитку кластерів. Розробка та впровадження кластерних підходів набули широкого поширення в світі. На початку ХХІ ст. у розвинутих країнах на малий та середній бізнес припадало більш як 90% усіх підприємств, причому більшість їх працювала саме на кластерних засадах. Лише в США діють приблизно 380 кластерів, сфера діяльності яких охоплює переробні галузі промисловості та сферу послуг, які виробляють приблизно 61% промислової продукції [1, С. 54]. Фінляндія, маючи лише 0,5% світових лісових ресурсів, завдячуючи високій продуктивності кластерів, зумовленій інноваційними структурами, забезпечує 10% світового експорту продукції деревообробки на 25% – паперу. На телекомунікаційному ринку на неї припадає 30% світового експорту обладнання мобільного зв'язку та 40% мобільних телефонів [2, с. 294]. Отже, економіка Фінляндії сьогодні повністю кластеризована: створено 9 основних кластерів, з яких лісовий, інформаційний і телекомунікаційний забезпечують основний обсяг експорту та формують значну частину ВВП. Реалізація ж кластерної концепції пов'язана з вирішенням широкого кола проблем. Адже кластер, або промисловий округ (ця назва одержала поширення в Італії), за висловом одного італійського дослідника є "тисячеликим організмом", що забезпечує власне існування безперервним колективним експериментуванням.

Економіка Нідерландів "розбита" на 20 кластерів, у Данії функціонує 29 провідних кластерів, у яких бере участь 40% усіх фірм країни і які забезпечують 60% експорту, а в Австрії діють трансграничні кластери з Угорщиною, Італією, Швейцарією та Німеччиною. В Італії надзвичайно високою є концентрація індустріальних округів. Ніхто не знає, скільки цих округів існує, бо вони постійно формуються.

Італійці створили свою модель мережевої системи. Наприклад, у Ломбардії працює система підтримки між кластерами, тут вивчаються інноваційні, коопераційні, організаційні зв'язки. Австрія за десятиріччя також створила 100% інноваційну економіку на базі кластерів. Тут спочатку вивчили всі патентні можливості кожного регіону, всіх 9 земель, а вже потім почали створювати кластери. Перший кластер був створений у сфері обробки деревини. Зараз в Австрії лише автомобільних кластерів чотири. Навіть створений кластер дизельних двигунів, що зараз використовують не лише в Європі, але й у Сполучених Штатах Америки [3].

У Великобританії загалом можна визначити 154 “кластери”. Це становить від 8 до 18 кластерів на один регіон Великобританії. Ці кластери містять як виробничі індустрії, так і надання послуг та покривають великий спектр секторів та технологій, зокрема сільське господарство і виробництво харчових продуктів, металів, автомобільну промисловість, інформаційно-комунікаційні технології, біотехнологію, фінансові послуги, туристичні та інтернет-послуги. У деяких регіонах з'явилися кластери у таких сферах, як фінансові послуги, аерокосмічна галузь, ІКТ та виробництво меблів. Хоча їх також називають кластерами, вони на практиці значно відрізняються від вищезгаданих. Вони мають інші провідні індустрії, а сила зв'язків та взаємозалежності між ними також зовсім інша. Окрім цього, вони відрізняються своїми розмірами. Наприклад, кластери у сфері текстильного виробництва та виробництва одягу по усій країні відрізняються за розмірами (від 11,000 робітників в Уельсі до 80,000 робітників на Північному Заході).

Прикладами всесвітньо відомих об'єднань підприємств, що досягли вражаючих успіхів у певній галузі промисловості, поєднавши переваги співробітництва виробників продукції, досягнень науки та підтримки владних структур окремих територій, є: “Силіконова долина” (Каліфорнія), “Пластикова долина” (м. Тарнув, Польща), Массачусетський мультимедійний кластер, Каліфорнійський кластер із виготовлення вина, Італійський взуттєвий кластер, “Даедук” (Південна Корея), “Софія і Гренобль” (Франція), “Лубен” (Бельгія) та інші [3, с. 12].

Китай та Тайвань проводять у першу чергу кластерну політику, пов'язану з технопарками та інкубаторами. Таїланд підтримує співробітництво середніх та малих підприємств, у той самий час як Філіппіни мають більш традиційну інституціональну інфраструктуру для підтримки середніх та малих підприємств. Японія замінила заходи з науково-дослідної підтримки середніх та малих підприємств заходами з підтримки інновацій у межах кластерів у більш широких масштабах. Багато країн використовує кластерну концепцію як інструмент для залучення зарубіжних інвестицій у конкретні регіони. Австралія, Фінляндія, Ірландія, Нідерланди та Чилі належать до країн, які розробили амбіційну стратегію підтримки місцевих підприємств та інших місцевих фірм, що активно працюють з малими та середніми підприємствами бізнесу [4, с. 75].

Перший кластер в Угорщині створений у західній Панонії. Це був автомобільний кластер, який використав можливість співпраці з 15 європейськими кластерами. Зараз в західній Панонії працює 5 кластерів. Всі кластери Угорщини – інноваційні. Польща теж швидко пішла цим шляхом. Спочатку вона провела адміністративно-територіальну реформу, створивши 15 воєводств, в кожному з яких є багато можливостей для того, щоб створювати свої інноваційні системи. Наприклад, у Гданську працює кластер, який займається біотехнологіями, комп'ютеризацією, електронікою та телекомунікаціями, в ньому беруть участь близько 60 компаній. У Росії існує декілька спонтанних кластерів, утворених навколо ключових галузей промисловості – хімічної, нафтогазової, автомобілебудування, металургії, машинобудування і суднобудування.

У Канаді реалізується програма територіального розвитку (ТР). У провінції Онтаріо вона одержала назву ЮСА, об'єднавши 22 програми, що виконуються шістьма міністерствами. У рамках ЮСА була розроблена програма управлінських новацій, створений секретаріат з економічного розвитку громад (CEDS), що консолідував всі елементи програми ЮСА. CEDS вирішував поточні питання та розробляв масштабні проекти ТР, зокрема проект “Ніагара” з розвитку депресивного району провінції Онтаріо. Результати проекту переконливо довели необхідність зміни традиційних підходів до керування розвитком територіальних моделей (громад, районів, регіонів). У всіх провінціях Канади почалося впровадження програм розвитку, тому наголошувалося на розвитку інновацій і впровадженні високих технологій [5, с. 86].

У низці інших країн, враховуючи країни з розвинутою, перехідною економікою та економікою, що розвивається (країни Центральної та Східної Європи, Близького Сходу та Південної Азії), були проведені реформи, пов'язані з кластерними процесами. Традиційні державні програми виплати експортних субсидій та надання послуг було повсюдно переорієнтовано на забезпечення інформацією малих та середніх підприємств та кластерних структур. Кластери – це полюси зростання в економіці, які визначають конкурентоспроможність та перспективи розвитку регіонів кожної окремо взятої країни світу. Вони можуть бути застосовані у вирішенні проблем соціально-економічного розвитку міст та регіонів, що виникли у тій чи іншій країні. Підтримка кластерів – спосіб підвищення конкурентоспроможності в ситуаціях, коли ринок та відповідні інститути ще не сформувалися [6, с. 25].

Більшість країн Європи вибрали для себе ту або іншу кластерну модель. Зокрема існують італійська, шотландська, данська, голландська моделі. В шотландській моделі кластера ядром є велике підприємство, що об'єднує навколо себе невеликі фірми. В данській моделі зв'язуючим елементом кластера є мережевий брокер. Для італійської моделі характерна рівноправна співпраця підприємства малого, середнього та великого бізнесу.

У результаті аналізу розвитку кластерних моделей визначимо основні галузеві напрями кластеризації західноєвропейських країн (табл. 1)

Таблиця 1
Країни, в яких створено галузеві кластери [7, с. 132]

Базові галузі у створенні кластерів	Країни, в яких створено галузеві кластери
Електронні технології та зв'язок, інформатика	Швеція, Фінляндія
Біотехнології й біоресурси	Нідерланди, Франція, Німеччина, Велика Британія, Норвегія
Фармацевтика й косметика	Данія, Швеція, Франція, Італія, Німеччина
Агровиробництво та харчове виробництво	Фінляндія, Бельгія, Франція, Італія, Нідерланди
Нафтогазовий комплекс і хімія	Швейцарія, Німеччина, Бельгія
Машинобудування та ремонт, електроніка	Нідерланди, Італія, Німеччина, Норвегія, Італія,
Охорона здоров'я	Швеція, Данія, Швейцарія, Нідерланди
Комунікації і транспорт	Нідерланди, Норвегія, Ірландія, Данія, Фінляндія, Бельгія
Енергетика	Норвегія, Фінляндія
Будівництво	Фінляндія, Бельгія, Нідерланди
Освіта, технопарки	Німеччина, Франція, Фінляндія, Австрія
Легка промисловість	Швейцарія, Австрія, Італія, Швеція, Данія, Фінляндія
Деревно-паперовий комплекс	Фінляндія

Сьогодні формування кластерних систем в Україні є необхідною умовою для виходу з економічної кризи, відродження вітчизняного виробництва, підвищення ефективності інноваційно-інвестиційного розвитку регіонів, досягнення високого рівня економічного зростання конкурентоспроможності.

Висновки. Виникнення та розвиток кластерної моделі підтримки регіонального розвитку простежується в багатьох країнах та видах економічної діяльності. Основними позитивними рисами кластерів є швидкі темпи пристосування до ринкових умов, високий рівень інноваційного розвитку, підвищення ефективності внутрішньої та зовнішньої конкуренції, отримання додаткових можливостей для залучення вітчизняних та іноземних інвестицій.

Отже, результати аналізу світового досвіду формування кластерних систем показали, що реалізація кластерної моделі забезпечує:

- збільшення інвестицій в економіку регіону та експорту;
- поєднання переваг гнучкості з економією масштабу;
- залучення ресурсів з неефективних видів економічної діяльності, специфічні природні ресурси стають доступнішими;
- підвищення конкурентоспроможності компаній регіону, розширення їх частки на ринку;
- зростання темпів інновацій;
- зменшення безробіття і збереження податкової бази тощо.

Література:

1. Огородник І. В. Розвиток і розміщення нових локальних мережних територіально-виробничих систем – кластерів / І. В. Огородник // Формування ринкових відносин в Україні. – 2004. – № 2 (33). – С. 53-59.
2. Промисловий потенціал України: проблеми та перспективи структурно-інноваційних трансформацій / Відпов. ред. Ю. В. Кіндзерський. – К.: Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2007. – 408 с.
3. Длугопольський О. Кластерна модель розвитку промислового виробництва як фактор ефективних структурних реформ / О. Длугопольський // Економічний Часопис – XXI. – 2003. – № 2. – С. 10-18.
4. Цихан Т.В. Кластерная теория экономического развития / Т. В. Цихан // Теория и практика управления. – 2003. – № 5. – С. 74-81.
5. Білорус О. Интеграционные кластеры в условиях глобализации / О. Білорус // Экономика Украины. – 2004. – № 9. – С. 87-88.
6. Соколенко С. І. Промислова і територіальна кластеризація як засіб реструктуризації / С. І. Соколенко // Соціальні аспекти та фінансування індустріальної реструктуризації. Матеріали конференції 26-27 жовтня 2003 р. – Київ: Регіональний форум, 2003. – С. 24-28.
7. Федуллова Л. І. Інноваційна економіка: Підручник. – К.: Либідь, 2006. – 480 с.